Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Klassiõpetaja õppekava

Kertu Otto

KÜBERKIUSAMISE ENNETAMINE: LAPSEVANEMATE TEADLIKKUS, PÄDEVUSED JA VASTUTUS NING NENDE SEOSED VANEMLIKU JÄRELEVALVEGA

Magistritöö

Juhendaja: lektor Karin Naruskov

Tartu 2024

Resümee

Kübermaailm on muutunud laste ja noorte igapäevaelu lahutamatuks osaks. Kübermaailmas suheldes, mängides ja õppides varitsevad lapsi aga ka ohud, näiteks küberkiusamine, mis võib väga tõsiselt mõjutada laste vaimset tervist. Selle ennetamisel on oluline roll lapsevanematel kui täiskasvanutel. Magistritöö eesmärk on välja selgitada I ja II kooliastme lapsevanemate hinnangud oma teadlikkusele, pädevustele ja vastutusele küberkiusamise ennetamise kontekstis ning analüüsida nende seoseid laste internetikäitumist puudutava vanemliku järelevalve teostamisega. Uuringus vastas veebiküsimustikule 136 lapsevanemat. Andmeanalüüs põhines kvantitatiivsetel analüüsimeetoditel. Tulemused näitasid, et lapsevanemate küberkiusamisalane teadlikkus on pigem kõrge, ebakindlamalt tundsid lapsevanemad end ennetamisega seotud pädevuste osas. Lapsevanemad nägid koolil rolli küberkiusamise ennetamisel, kuid samal ajal tundsid ka enda vastutust selles valdkonnas. Lapsevanemate valmisolek panustada küberkiusamise ennetusse väljendub aktiivses järelevalves, mida nad enda hinnangul laste internetikasutuse üle teostasid.

Võtmesõnad: lapsevanemad, küberkiusamine, ennetamine, sekkumine, vanemlik järelevalve

Abstract

The cyber world has become an inseparable part of children's and youths' everyday lives. However, as they communicate, play, and learn in the cyber world, children face dangers such as cyberbullying, which can seriously affect their mental health. Parents, as adults, play a crucial role in preventing this. The aim of this master's thesis is to identify the perceptions of parents of primary and lower secondary school children regarding their awareness, competencies, and responsibilities in the context of preventing cyberbullying and to analyze these perceptions in relation to the parental supervision they exercise over their children's internet behavior. In the study, 136 parents responded to an online questionnaire. The data analysis was based on quantitative methods. The results showed that parents' awareness of cyberbullying is relatively high, but they felt less confident about their competencies related to prevention. Parents recognized the role of schools in preventing cyberbullying, but also felt a responsibility in this area themselves. Parents' readiness to contribute to preventing cyberbullying was reflected in the active supervision they reported exercising over their children's internet use.

Keywords: parents, cyberbullying, prevention, intervention, parental supervision

Sisukord

Sissejuhatus **3**

Teoreetiline ülevaade **4**

Küberkiusamise mõiste ja olemus *4*

Lapsevanemate küberkiusamisalane teadlikkus ja pädevused küberkiusamise ennetamisel . *5*

Vanemlik vastutus küberkiusamise ennetamisel *8*

Vanemlik järelevalve: laste internetikäitumise suunamine ja kontroll ning selle seos küberkiusamise ennetamisega 8

Meetod **11**

Valim *11*

Andmekogumine *12*

Andmeanalüüs *13*

Tulemused **13**

Arutelu **18**

Tänusõnad **24**

Autorsuse kinnitus **24**

Kasutatud kirjandus **25**

Lisad

Lisa 1 - Lapsevanemate jaotus küsimuse "Mis maakonnas Teie laps/lapsed õpib/õpivad?"

Lisa 2. Küsimustik lapsevanematele

Sissejuhatus

Eesti õpilased on aktiivsed internetikasutajad, kes kogevad kübermaailmas ka erinevaid ohte, sealhulgas küberkiusamist (Smahel *et al.,* 2020). Küberkiusamisest on saanud kübermaailma lahutamatu osa. Euroopas läbi viidud uurimusest selgus, et iga kuues noor on kogenud viimase aasta jooksul küberkiusamist (Smahel *et al.,* 2020). Küberkiusamine võib negatiivselt mõjutada õpilaste suhteid koolis, perekonnas ja sõpradega (Hinduja & Patchin, 2018) ning põhjustada tõsiseid psühholoogilisi probleeme, sealhulgas enesevigastamist, depressiooni, enesetapumõtteid ja -katsed (Hinduja & Patchin, 2022; Hooper, 2023).

Küberkiusamine esitab väljakutse ka lapsevanematele. Mitmete küberkiusamise uurijate sõnul on just lapsevanematel ja perekonnal oluline roll nii küberkiusamise ennetamisel kui ka selle negatiivsete tagajärgedega tegelemisel (Hinduja & Patchin, 2018; Hooper, 2023; Kowalski & Limber, 2013). Lapsevanemad võiksid olla esimesed, kes märkavad küberkiusamist, samas ainult 20% lapsevanematest jälgib ennetavalt oma laste internetikasutust (Ahern *et al.,* 2016) ning see võib ohtude märkamise raskeks teha. Seega võib oletada, et paljud lapsevanemad pole kursis oma lapse tegevustega internetis ning pole teadlikud, kui nende laps on küberkiusamise ohver või küberkiusaja (Dilmac & Aydogan, 2010). Ennetustöö seisukohalt on ohumärgiks ka see, et tihti lapsed jätavad kübermaailmas kogetu enda teada ja teavitavad küberkiusamisest pigem oma sõpru kui lapsevanemaid, kuna kardavad, et lapsevanemate reageeringud on sobimatud või ebaefektiivsed (Slonje & Smith, 2008; Smith *et al.*, 2008).

Lapsevanemate teadmatus ja oskamatus teeb asjakohase ja õigeaegse ennetus- ja sekkumistegevuse keeruliseks. Varem on Eesti lapsevanemate seas küberkiusamist küll uuritud (Varik, 2016), kuid küberkiusamise ennetamist puudutavad teemad on lapsevanemate vaates jäänud tahaplaanile. National Advisory Council for Online Safety (2021) uurimusest selgus, et lapsed hakkavad järjest nooremalt kasutama erinevaid nutiseadmeid. Võimalikult varajane ennetus- ja sekkumistöö on üliioluline, sest see võib anda nii lapsevanematele ja õpilastele sisendi ning vajalikud tööriistad edasiseks kooliteeks. Sellest tulenevalt keskendutakse magistritöös I ja II kooliastme lapsevanematele. Lapsevanemate uurimine aitab mõista, kuivõrd kindlalt lapsevanemad end selles valdkonnas tunnevad ning sellest lähtuvalt pakkuda vajalikku tuge. Uurimistulemused võivad olla abiks ka klassiõpetajatele ja klassijuhatajatele, kes küberkiusamisega seoses suhtlevad suure tõenäosusega kõigi küberkiusamise osapooltega: ohvrid, kiusajad, kõrvalseisjad ja nende vanemad.

Teoreetiline ülevaade

Küberkiusamise mõiste ja olemus

Küberkiusamise defineerimisel tuginetakse tihti tavakiusamise ehk näost-näkku toimuva kiusamise definitsioonile. Kõige sagedamini kasutatakse uurijate seas Rootsi-Norra psühholoogi Dan Olweuse (1999) kiusamise definitsiooni, mille järgi on kiusamine tahtlik ja korduv agressiivne käitumine, mille käigus üks isik või grupp püüab tekitada kahju ohvrile, kellel on raske end rünnakute eest kaitsta. Sellest definitsioonist ilmneb kiusamise kolm tunnusjoont: tahtlikkus, tasakaalutus võimusuhetes ja korduvus.

Dan Olweuse definitsioonist lähtudes on küberkiusamist püüdnud defineerida mitmed autorid (nt Gladden *et al.*, 2014; Smith *et al.,* 2008; Volk *et al*., 2014). Kõige tuntum on Peter K. Smithi ja tema kolleegide küberkiusamise definitsioon, mille järgi on küberkiusamine agressiivne ja tahtlik tegu, mille sooritab rühm või üksikisik elektroonilisi suhtlusvahendeid kasutades korduvalt ja pikema ajaperioodi jooksul ohvri vastu, kellel on raske end rünnakute eest kaitsta (Smith *et al*., 2008). Ka selles definitsioonis kajastuvad Dan Olweuse tavakiusamise definitsioonist tulenevaid kiusamise kolme tunnusjoont, kuid lisandunud on elektrooniline kontekst. Kuna küberkiusamine toimub spetsiifilises keskkonnas, siis on mitmed uurijad viidanud võimalusele, et Olweuse poolt välja pakutud kiusamise tunnusjooned võivad küberkeskkonnas omada teistsugust tähendust. Lisaks on välja pakutud, et küberkiusamisel võivad olla oma spetsiifilised tunnusjooned, viidates seejuures peamiselt avalikkusele ja anonüümsusele (Menesini et *al.*, 2012; Nocentini *et al*., 2010; Slonje & Smith, 2008).

Tahtlikkus on omane nii tavakiusamisele kui ka küberkiusamisele. Seda iseloomustab kiusaja soov teha teisele haiget eesmärgiga ohvrit kahjustada või häirida (Smith *et al*., 1999; Smith *et al.*, 2012). Küberkiusamise korral võib kiusaja tahtlikkus jääda varjatuks, kuna emotsioonide väljendus võib olla kübermaailmas piiratud (Dilmac & Aydogan, 2010). Lisaks võib küberkiusamise kavatsuse tuvastamine olla keeruline (Menesini & Nocentini, 2010).

Tasakaalutus võimusuhetes, mis tavakiusamises väljendub füüsilises või vaimses üleolekus, võib küberkiusamises ilmneda tehnoloogiliste oskuste ja teadmiste kaudu (Blumenfeld, 2013; Olweus, 1999; Patchin & Hinduja, 2015). Võimusuhetes mängivad rolli ka sotsiaalsed normid ja sidemed grupis (Blumenfeld, 2013). Kiusamise *korduv* iseloom viitab sellele, et kiusaja tegutseb korduvalt pikema ajavahemiku jooksul ning kiusamiseks ei nimetata üldjuhul ühekordset juhtumit (Olweuse, 2012). Korduvus on küberkiusamise uurijate seas diskussiooni tekitanud kriteerium, kuna küberkiusaja tegu võib olla ühekordne,

kuid tehnoloogia olemus võimaldab sellel üha uuesti korduma panna, mistõttu muutub kiusamine korduvaks, kuigi mitte tingimata sama isiku poolt (Campbell *et al.,* 2019*)*. Näiteks võib ühekordselt ja pahatahtlikel eesmärkidel postitatud foto hakata sotsiaalvõrgustikes kiiresti levima põhjustades ohvrile sellega korduvat kahju. Teadlased soovitavad seega kaaluda küberkiusamise määratluse ajakohastamist nii, et üksikut agressiooni juhtumit võiks pidada küberkiusamiseks, kui on suur tõenäosus, et see kordub tulevikus (Gladden *et al*., 2014).

Avalikkus ja *anonüümsus* on kriteeriumid, mida on peetud kübermaailmas toimuvale kiusamisele omaseks (Nocentini *et al*., 2010; Slonje & Smith, 2008). Avalikkus tähendab seda, et küberkiusamine toimub tihti laiaulatusliku publiku ees, mistõttu on pealtnägijate hulk tihti kontrollimatu (Kowalski *et al*., 2014). Näiteks võib see juhtuda kui kiusamine toimub avalikes foorumites või küberkiusatakse pahatahtlike piltide ja videote levitamisega. Lisaks luuakse küberkiusamiseks veebilehekülgi, milles kutsutakse pahatahtlikke kommentaare postitama (Dilmac & Aydogan, 2010).

Kuigi ka tavaelus toimuva kiusamise puhul võivad kiusajad jääda ohvri jaoks anonüümseks, on anonüümsuse saavutamine kübermaailmas lihtsam (Barlett *et al*., 2020). Kübermaailmas võib anonüümsust tõlgendada mitmeti. Esiteks võib küberkiusamine kujutada endast varjunimede kasutamist, mis tekitab olukorra, kus kiusajat on raske tuvastada. Teiseks anonüümsuse tõlgenduse viisiks on, et kiusaja ja ohver ei ole eelnevalt tuttavad (Barlett, 2015). Kübermaailmas valitsev anonüümsus võimaldab kiusajal lihtsate vahenditega jääda küberkiusamise ohvrile tundmatuks (Blumenfeld, 2013; Kim *et al*., 2018) ning see tekitab ohvris viha, ebakindlust ning jõuetust (Kowalski *et al.*, 2019; Slonje & Smith, 2008).

Lapsevanemate küberkiusamisalane teadlikkus ja pädevused küberkiusamise ennetamisel

Lastevanemate teadlikkus küberkiusamisest ja vanemlik pädevus selles kontekstis peegeldub lastevanemate teadlikkuses, teadmistes ja oskuste tasemes, mis võimaldavad neil tegutseda interneti kasutamisega seotud riskide (sh küberkiusamise) korral ning seostuvad seega ka lapsevanemate enesetõhususega (Martin-Cirado *et al*., 2021). Enesetõhusus on inimese usk oma võimesse saavutada konkreetsed eesmärgid, mis omakorda mõjutavad tema elus olulisi sündmusi (Bandura, 1994). Lapsevanematel peab olema võimekus ja valmidus tõhusalt reageerida küberkiusamisele, kuna just nemad on sageli esimeseks kontaktiks laste jaoks, kes soovivad jagada oma kogemusi küberkiusamisest (Stuart *et al.*, 2022). Samas võib

lapsevanematel olla keeruline küberkiusamisele reageerida, kuna neil puudub selge arusaam küberkiusamise olemusest. Ameerika Ühendriikides viidi läbi uurimus, milles uuriti 13–17 aastaste noorte vanemate küberkiusamise alast teadmisi ning nende arusaamu laste internetiturvalisusega seoses (Singer, 2015). Tulemused näitasid, et lastevanematel oli keeruline eristada küberkiusamist tavakiusamisest ning ka eraldiseisva nähtusena puudus lapsevanematel ühtne arusaam küberkiusamise mõistest. Nimelt selgus, et 30–50% lastevanematest polnud kindlad, kas neile kirjeldatud juhtumi puhul oli tegemist küberkiusamisega või mitte. Uurimuses osalenud lapsevanemate seas oli ka neid (5%), kelle jaoks ei liigitunud ükski uurimuses kirjeldatud juhtum küberkiusamiseks. Lisaks selgus, et rohkem emasid kui isasid nimetas kirjeldatud tegevusi kindlalt küberkiusamiseks. Suurem osa Singeri (2015) uurimuses osalenud lastevanematest (63%) pidasid küberkiusamiseks internetis tehtud alatut nalja ning õpilase kohta levivaid seksuaalseid kuulujutte (65%). Küberkiusamiseks peeti ka seda, kui lapsest tehtud fotot oli töödeldud nii, et ta paistis sellel paksuna (45%). Kokkuvõtvalt järeldas uurimuse autor, et lastevanemate teadlikkust on vaja küberkiusamise olemuse osas tõsta, sest ainult nii mõistavad lapsevanemad paremini lastega toimuvat ning oskavad lapsi toetada ning küberkiusamise vastu võidelda (Singer, 2015). Sarnasele järeldusele jõudsid ka Martin-Cirado jt (2021), kelle uurimus Hispaania lapsevanemate seas näitas, et kuigi peaaegu kõiki peresid pani lapse kübermaailma suhted küll muretsema (93,5%), oli neil siiski kokkuvõttes piiratud teadlikkus küberkiusamisest ja meetoditest, mida nad saavad selle ennetamiseks kasutada.

Selle kõrval kuivõrd palju lapsevanemad küberkiusamise olemuse kohta teavad, on oluline ka see kuivõrd lapsevanemad üldse teavad, mis kübermaailmas nende lastega toimub. Lapsevanemate teadmatus teeb kübermaailmas toimuva kiusamise ennetamise keeruliseks (Barlett & Fennel, 2018; Caivano *et al*., 2020; Kowalski & Fedina, 2011). Euroopa laste ja noorte (sh Eesti) seas läbiviidud uuringus selgus, et lapsed, kes on kogenud küberkiusamist, rääkisid juhtunust eelkõige lapsevanematele (33%) ja sõpradele (32%). Suur oli aga siiski ka nende laste hulk (36%), kes juhtunust mitte kellelegi ei rääkinud (Sukk & Soo, 2018). Ameerika Ühendriikides 5.–12.klassi ATH või Aspergeri sündroomi põdevate laste ja nende lapsevanemate seas läbiviidud uuringu tulemused näitasid, et 36% lapsevanematest polnud teadlikud, mis nende laste internetikeskkonnas toimus (Kowalski & Fedina, 2011). Üks võimalik põhjus sellele, et lapsevanemad ei tea, mida lapsed kübermaailmas kogevad, võib seisneda selles, et küberkiusamise ohvrid kardavad lapsevanemate reaktsiooni, mis võib viia interneti kasutamise piiramiseni (Dilmac & Aydogan, 2010; Holfeld & Grabe, 2012; Slonje & Smith, 2008). Teine võimalik selgitus on lapse süütunne, et on ise kiusamist

provotseerinud, mis võib takistada neil oma vanematele sellest rääkimast (Hooper, 2023). Mitmed uurijad on rõhutanud, et kodudes on oluline luua avatud suhtluskeskkond, kus lapsed julgevad rääkida kübermaailmas toimuvast, sealhulgas küberkiusamisest kartmata karistust, mis piirab nende sotsiaalseid suhted internetis (Hinduja & Patchin, 2018; Kowalski & Limber, 2013). Oluline on ka see, et lapsevanemad keelamise ja piirangute seadmise asemel oskaks asjakohaselt reageerida nii, et usalduslik suhe säiliks. Asjakohase lapsevanema reageeringuna tõid lapsed välja läheduse ja kaastunde pakkumise, mille tulemusena laps tunneb, et temast hoolitakse ja ta saab vanemat usaldada (Hooper, 2023).

Asjakohast küberkiusamise ennetamist ja sellele reageerimist ning seeläbi ka laste julgust internetisuhtluse ja küberkiusamisega seotud teemadel lapsevanemate poole pöörduda võib mõjutada nende pädevus küberkiusamist puudutavate teemadega tegelemisel. Martin-Cirado jt (2021) uurisid Hispaania lapsevanemate seas nende hinnanguid oma küberkiusamise ennetamist puudutavatele pädevustele. Uurijad järeldasid, et lapsevanemad tajusid oma pädevust madalalt. Näiteks ainult 37,5% lapsevanematest olid nõus või täiesti nõus väitega, et nad teavad vahendeid ja võtteid sedalaadi interneti ohtude ennetamiseks (5-pallilisel skaalal hinnatud väite keskmine 3,09). Protsentuaalselt kõige rohkem olid lapsevanemad nõus või täiesti nõus väitega "*Arvan, et olen oma lapsele/lastele heaks eeskujuks internetis käitumise osas*" (80,9%; 5-pallilisel skaalal hinnatud väite keskmine 4,19).

Lapsevanemate teadlikkuse ja pädevusega võib seostada ka seda, kuidas lapsevanemad internetiriske oma lapse seisukohalt lähtudes tajuvad ning kuivõrd tõenäoliseks nad peavad seda, et lapsed nende internetiriskidega (sh küberkiusamisega) kokku puutuvad. Martin-Cirado jt (2021) uurimuses oli 77,9% lapsevanematest nõus või täiesti nõus väitega "*Laen oma lapsest/lastest fotosid regulaarselt sotsiaalmeediasse üles. Arvan, et see ei sea neid ohtu*" (5-pallilisel skaalal hinnatud väite keskmine 4,28). Seega pidasid Martin-Cirado jt (2021) uurimuses osalenud lapsevanemad enda käitumist küll lastele suunatult eeskujulikuks, kuid ohtu tajumata laadisid paljud neist oma lastest kübermaailma pilte üles, tundes end samal ajal kübermaailmas varitsevate ohtude ennetamise osas pigem ebakindlalt.

Kokkuvõttes võib öelda, et lapsevanemate teadlikkuses ja pädevuses küberkiusamise ennetamisel mängivad olulist rolli nende võimed ja valmisolek reageerida internetiga seotud ohtudele. Paljudel lapsevanematel võib olla piiratud arusaam küberkiusamise olemusest ja sellest, kuidas seda ära hoida või sellele reageerida. See võib takistada lastel avameelselt rääkimast küberkiusamisest ja tekitada ebakindlust või hirmu lapsevanemates reageerimisel. Oluline on luua kodus avatud suhtluskeskkond, kus lapsed julgevad rääkida kübermaailmas

toimuvast ilma hukkamõistu või piiranguteta. Parim lähenemine küberkiusamise ennetamiseks ja reageerimiseks seisneb vanemate adekvaatses pädevuses ja teadlikkuses, mis võimaldab neil säilitada usalduslikku suhet lastega ning pakkuda vajalikku tuge ja kaitset kübermaailma riskide vastu.

Vanemlik vastutus küberkiusamise ennetamisel

Küberkiusamine puudutab nii kodu kui ka kooli. Lähtuvalt Martin-Cirado jt (2021) definitsioonist viitab vanemlik vastutus arusaamale sellest, kas küberkiusamise ennetamise kontekstis peab juhtrolli võtma kool või lapsevanemad. Kuna koolis alanud kiusamine võib kodus interneti vahendusel jätkuda (Spears *et al*., 2008), on lapsevanemate ja koolide koostöösuhe küberkiusamise probleemiga tegelemisel ja käsitlemisel kriitilise tähtsusega (Robinson, 2013). Kuna lapsevanemate toetav sekkumine on seotud madalama küberkiusamise käitumisega, kuid samal ajal võib õpetajate mittesekkumine koolikeskkonnas toimuvasse kiusamisse kaasa tuua suurema ohu sattuda küberkiusamise ohvriks (Nappa *et al*., 2021) seega on oluline lapsevanemate ja kooli koostöö. Sageli võivad aga kooli ja lapsevanemate arusaam küberkiusamisest olla erinev, mis võib kaasa tuua ebajärjekindla tegevuse küberkiusamise ennetamisel ja sekkumisel (Sawyer *et al*., 2011). Kuna küberkiusamine võib olla jätk koolis toimuvale kiusamisele, siis võibki tekkida küsimus, kes peaks võtma juhtrolli ennetus- ja sekkumistöös. Martin-Cirado jt (2021) uurimuses oli suur osa lapsevanemaid (91,3%) pigem nõus või nõus sellega, et koolikeskkond on võrreldes koduga sobivam koht küberkiusamise probleemi ennetamiseks ja sekkumistegevuste planeerimiseks. Varasemalt on leitud, et oluline on julgustada lapsevanemaid huvi tundma kooli tegevuste vastu, mille fookuses on õpilaste teadmised küberohutusest ning seal hulgas küberkiusamisest. Sedasi saab parandada koolide ja vanemate koostööd, et ennetada ja sekkuda küberkiusamise juhtumitesse efektiivsemalt (Robinson, 2013).

Vanemlik järelevalve: laste internetikäitumise suunamine ja kontroll ning selle seos küberkiusamise ennetamisega

Vanemlikku järelevalvet mõistetakse kui reeglite, suhtluse ja kontrolli kombinatsioonina interneti ja selle virtuaalsete keskkondade kasutamisel (Sasson & Mesch, 2019). Vanemlikku järelevalvet peetakse eelkõige kaitsvaks teguriks (Elsaesser *et al.,* 2017; Khurana *et al.,* 2015). Martin-Cirado jt (2021) uurimuses tähendas vanemlik järelevalve perede toetust, suhtlemist ja/või kontrolli, mis on seotud lapse *online* suhetega. Hispaania lapsevanematest 55,3% olid nõus või täiesti nõus väitega "*Pööran tähelepanu sellele, mida minu laps/lapsed*

internetis teeb/teevad ja ma räägin temaga/nendega sealsetest suhetest. Lisaks kontrollin oma lapsega/lastega seoses kübermaailmas toimuvat ja sean piire" (5-pallilisel skaalal hinnatud väite keskmine 3,52). Martin-Cirado jt (2021) rõhutavad, et nendest hinnangutest hoolimata oli märkimisväärne nende lapsevanemate hulk, kes tunnistasid, et nende lapsed kasutavad internetti üksinda, ilma vanema poolse kontrolli ning piiranguteta.

Livingstone jt (2015) kirjeldas oma uurimuses viite vanemliku suunamise strateegiat: interneti kasutamise aktiivne suunamine, internetiturvalisuse aktiivne suunamine, piirav suunamine, tehnilised piirangud, monitoorimine ehk järelkontroll.

Interneti kasutamise aktiivne suunamine, mis hõlmab lapsevanemate ja laste vahelist suhtlust veebisisu üle, on näidanud positiivset mõju teismeliste digitaalsele kirjaoskusele ja vähendanud küberkiusamise riski (Cabello-Hutt *et al*., 2018; Chen & Shi, 2019; Livingstone *et al*., 2015). Eestis on aktiivse suunamise kasutamine lapsevanemate seas kasvanud, 2018. aastaks ulatus see 99%-ni (Sukk & Soo, 2018). Uurimused on näidanud, et interneti kasutamise aktiivne suunamine vähendab nii küberkiusamise ohvriks langemise kui ka kiusamise toimepanemise tõenäosust teismeliste seas (Chen *et al*., 2023; Shin & Ismail, 2014; Wachs *et al.*, 2021).

Internetiturvalisuse aktiivne suunamine hõlmab lapsevanemate tegevusi ja soovituste jagamist turvalisema internetikasutuse edendamiseks (Livingstone *et al.*, 2015). EU Kids Online uurimus näitas, et Eesti lapsevanemad (92%) annavad oma lastele aktiivselt juhiseid internetiturvalisuse kohta. Samas ainult 54% EU Kids Online uurimuses osalenud Eesti lastest ütles, et nad vestlevad internetiturvalisuse teemadel oma vanematega (Sukk & Soo, 2018).

Piirav suunamine hõlmab lapsevanemate poolt kehtestatud reegleid, mis piiravad laste interneti kasutamise aega, kasutuskohta, sisu ja tegevusi (Livingstone *et al*., 2015). Eesti lapsevanemate seas on levinuim piiramismeetod lapsele kindla internetikasutamise aja määramine ja reeglite kehtestamine, mida rakendab 63% vanematest (Sukk & Soo, 2018). Uuringud näitavad, et piirav suunamine aitab vähendada noorte internetikasutamise aega ja võrguriske ning vähendab ka küberkiusamise riski (Chang *et al*., 2016; Chou *et al.*, 2019; Ho *et al*., 2017).

Tehnilised piirangud hõlmavad endas lapsevanema poolset tarkvara või tehniliste vahendite kasutamist laste *online*-tegevuste filtreerimiseks, piiramiseks ja jälgimiseks (Livingstone *et al.,* 2015). Sukk ja Soo (2018) poolt läbiviidud uuringus selgus, et ainult 22% Eesti lapsevanematest kasutab tehnoloogiat oma lapse asukoha jälgimiseks ning 21% monitoorib veebilehti ja rakendusi, mida laps on vaadanud. Kõige vähem kasutavad vanemad

reklaami blokeerimise tarkvara (17%) ja tarkvara, mis seab piirangud inimestele, kellega nende laps saab ühendust võtta (9%).

Monitoorimine ehk järelkontroll hõlmab endas laste *online*-tegevuste kontrollimist pärast interneti kasutust (Livingstone *et al.,* 2015). Uurimistulemused näitasid, et enim kasutavad Eesti lapsevanemad EU Kids Online 2018 andmetel monitoorimiseks lapse profiili jälgimist sotsiaalmeedias või mõnes muus veebikeskkonnas (50%). Vastanute seas oli ka ka vanemaid, kes vaatasid üle lapse külastatud veebilehed ning mängitavad mängud (48%) (Sukk & Soo, 2018).

Vanemlikud suunamise strateegiad võivad ajas muutuda. Hooperi (2023) uurimuses osalesid kümne pere lapsed ja nende vanemad. Kui algselt tegelesid paljud uurimuses osalenud lapsevanemad lapse sotsiaalmeedia jälgimisega hoolsalt ja aktiivselt, siis mõistsid paljud üsna pea, et see on liiga aeganõudev ja andsid oma lapse veebitegevusele vabama vormi ning jälgisid seda siis, kui lapse tegevus ajavoos silma jäi. Lapsevanemad põhjendasid oma vähest vanemlikku suunamist sellega, et nad ei soovi sekkuda oma lapse privaatsusesse ja/või usaldavad oma last, et ta ei tee midagi, mis kahjustaks teisi ega teda internetis. Huvitav uurimistulemus oli ka see, et mitme lapsega peres oldi kõige rangemad pere kõige vanema lapse suhtes, nooremate laste puhul oldi vähem rangemad ja kontrollivamad.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et lapsevanemate tegevused, milles peegelduvad nende teadlikkus ja pädevused küberkiusamise ennetusega seoses, on esimene samm asjakohase ennetuse ja sekkumise suunas nii küberkiusajate või küberohvrite kui ka küberkiusamise tunnistajate jaoks (Caivano *et al.,* 2020). Kuna küberkiusamine puudutab nii kooli- kui ka kodukeskkonda, siis on oluline ka lapsevanemate ja kooli koostöö. Samas näitas laiapõhjaline Eesti koolides rakendatavate kiusuennetus programmide tõhususele keskendunud uurimus, et koolitöötajad (õpetajad, tugispetsialistid, juhtkond) tajusid kiusuennetustöös suure takistusena lapsevanemate vähest teadlikkust, kaasatust ning hoiakuid (Kendrali *et al.,* 2022). Senini on Eestis uuritud näiteks lapsevanemate arusaamu küberkiusamisest ja seda, kuidas nad laste internetisuhtluse reguleerivad (Sukk & Soo, 2018; Varik, 2016). Kuigi mitmed perekasvatuse uuringud on toonud välja emade ja isade olulise rolli oma laste kaitsmisel küberkiusamise ohvriks langemise eest (Nocentini *et al.,* 2019), on küberkiusamise ennetamise kontekstis lapsevanemate vaade jäänud senistes uurimustes tahaplaanile. Seega pole teada kui teadlikult ja pädevalt lapsevanemad end küberkiusamise ennetamise osas tunnevad ning kuidas see on seotud vanemliku järelevalvega laste internetikäitumise üle. Sellest tulenevalt on magistritöö eesmärk välja selgitada I ja II kooliastme lapsevanemate hinnangud oma teadlikkusele, pädevustele, vastutusele küberkiusamise ennetamise kontekstis ning analüüsida nende

seoseid laste internetikäitumist puudutava vanemliku järelevalve teostamisega. Eesmärgi saavutamiseks püstitati magistritöös kolm uurimisküsimust:

1) Kuidas hindavad lapsevanemad oma küberkiusamisalast teadlikkust ja küberkiusamise ennetamisega seonduvaid pädevusi?
2) Kuidas tajuvad lapsevanemad enda hinnangul nende endi ja kooli vastutust küberkiusamise ennetamisel?
3) Kuidas on lapsevanemate hinnangud oma küberkiusamisalasele teadlikkusele, pädevustele ja vastutuse tajumisele seotud vanemliku järelevalvega laste internetikasutuse üle?

Meetod

Valim

Valimi moodustamise meetodiks oli algselt planeeritud klastervalimi meetod. Klastriteks olid Tartu linna üldhariduskoolid, mille nimekiri saadi Tartu linna koduleheküljelt. Uurimusest plaaniti välja jätta koolid, kus puudus I ja II kooliaste (nt gümnaasiumid) ning ka erivajadustega laste ning muu õppekeelega õpilaste koolid. Lihtsa juhusliku valiku teel valiti välja viis Tartu linna kooli. Nende koolide direktoritele saadeti e-kiri koos uurimust tutvustava kaaskirjaga ning paluti luba uurimuse läbiviimiseks kooli I ja II kooliastme lapsevanemate seas. Viie kooli seast andis nõusoleku uuringu läbiviimiseks kaks kooli. Anonüümsuse tagamiseks saadeti kirjad nii, et kirja saanud isik ei näinud teisi adressaate. Kahe nädala möödudes saadeti koolidele meeldetuletuskirjad. Kuna hoolimata meeldetuletuskirjadest oli vastamisaktiivsus madal, siis otsustati andmeid edasi koguda mugavusvalimi metoodikat kasutades. Mugavusvalimi kasutamisel toimub uuritavate valimine lihtsa kättesaadavuse, leitavuse või koostöövalmiduse alusel, mitte metoodiliselt või strateegiliselt (Õunapuu, 2014). Mugavusvalimile ülemineku tõttu lisati küsimustikku küsimus maakonna kohta. Magistritöö autor jagas küsimustikku erinevates Facebooki`i gruppides (Lapsehoidjad Tartus ja erinevad kogukondade grupid, näiteks Sangaste, Keeni, Võru, Viljandi, Tõrva jne). Lisaks postitas töö autor küsimustiku oma Facebooki kontole, mis võimaldas teistel Facebooki kasutajatel küsimustiku edasi jagada kasutades selleks Share/Jaga nuppu postituse all.

Küsimustikule vastas kokku 136 lapsevanemat, kellest 91,2% (N=124) olid emad ja 8,1% (N=11) isad. Ühe lapse puhul vastas küsimustikule vanavanem. Uuringus osalenud lapsevanemate keskmine vanus oli 38,7 eluaastat (SD =7,6). Lisas 1 on esitatud vastajate

jaotus maakondade lõikes. Protsentuaalselt oli kõige rohkem vastajaid Tartu maakonnast, kuna esialgselt planeeritud klastervalimi metoodikat planeeriti rakendada Tartu linna koolides.

Lapsevanematel paluti hinnata oma oma internetialaseid teadmisi. Uuringus osalenud lapsevanematest 16,9% (n=23) hindasid oma internetialaseid teadmisi väga heaks, 51,5% (n=70) heaks ning 30,8% (n=42) rahuldavateks. Uurimuses osalenud lapsevanemate lapsed jaotusid kooliastmete vahel järgmiselt: esimeses kooliastmes õppis 47,4% (n=74) last ja teises kooliastmes õppis 52,6% (n=82) last.

Andmekogumine

Andmete kogumiseks kasutati Google Forms keskkonnas loodud küsimustikku (lisa 2). Küsimustik koosnes kahest osast, mis omakorda sisaldasid kinniseid, poolkinniseid ja lahtisi küsimusi. Küsimustiku esimese osa moodustasid lapsevanemate taustinformatsiooni puudutavad küsimused. Küsimustiku teine osa tugines Martin-Criado jt (2021) poolt välja töötatud uurimisinstrumendile. Magistritöö autori juhendaja kontakteerus originaalküsimustiku autoritega, kes edastasid e-kirjaga küsimustiku ja andsid loa selle kasutamiseks magistritöös. Magistritöö autor koostöös juhendajaga tõlkis küsimustiku inglise keelest eesti keelde ning adapteeris selle Eesti kontekstile sobivaks. Küsimustiku kvaliteedi tagamise eesmärgil kaasati tõlkimise protsessi ka inglise keele spetsialist, kellega arutleti tõlke õigsuse ja asjakohasuse üle. Lisaks kontakteeruti veel ka küsimustiku autoritega, et täpsustada keerukamate väidete ja vastusevariantide sõnastust. Küsimustik piloteeriti. Üks lapsevanem täitis küsimustiku ning talt küsiti tagasisidet küsimuste sõnastuse, arusaadavuse ja küsimustiku ülesehituse kohta. Tagasiside põhjal tehti küsimustikus mõned muudatused. Näiteks parandati väidete küsimuste sõnastust ning lisati juurde küsimus, mis annaks võimaluse lapsevanematel tuua välja erinevuse laste interneti tegevuste jälgimisel, kui lapsevanemal on mitu last ja ta kontrollib nende tegevusi erinevalt.

Täpsemalt koosnes küsimustiku teine osa viiest skaalast. Lapsevanemal paluti väiteid hinnata 5-pallilisel Likerti skaalal (*nõustun täielikult – ei nõustu üldse*). Esimene skaala keskendus küberkiusamisalasele teadlikkusele (viis väidet, α=0,64). Teine skaala keskendus küberkiusamise ennetamisega seonduvatele pädevustele (viis väidet, α=0,65.). Kolmas skaala sisaldas nelja väidet, mis käsitlesid interneti riskide tajumist (sisemine reliaablus, α=0,64). Neljandas skaalas mõõtis lapsevanemate ja koolide vahelist koostööd küberkiusamise ennetamisel (üheksa väidet, α=0,70). Viies skaala mõõtis lapsevanemate vanemlikku järelevalvet laste internetikäitumise üle. Originaalis koosnes see skaala kuuest väitest, kuid

kuna nende väidete omavaheline kooskõla oli ka väidete pööramise järgselt nõrk, siis kasutati vanemliku järelevalve mõõtmiseks neist nelja (α=0,69).

Küsimustikku koostades jälgiti hea teadustava, mis tähendab, et vastamine oli on lapsevanematele vabatahtlik ja anonüümne (Hea teadustava, 2017). Osalemise vabatahtlikust ja anonüümsust rõhutati nii kaaskirjas kui ka küsimustiku sissejuhatuses.

Andmeanalüüs

Andmete analüüsimisel kasutati kvantitatiivseid uurimismeetodeid. Küsimustiku vastused kanti üle Google vormist MS Exceli andmetabelisse, kus andmed korrastati, sõnalised tunnused kodeeriti arvuliseks. Andmeanalüüsiks kasutati andmetöötlusprogrammi JASP 0.18.1. Andmete analüüsimiseks kasutati kirjeldavat ja järeldavat statistikat. Andmete kirjeldamiseks arvutati protsendid, aritmeetilised keskmised väidete ja skaalade lõikes ja standardhälbed. Skaalade põhjal arvutatud aritmeetilised keskmised olid küll arvulised andmed, kuid kuna need polnud normaaljaotusel, siis kasutati seoste analüüsimiseks järeldava statistika meetodina Spearmani astakkorrelatsiooni. Normaaljaotuse eeldust kontrolliti Shapiro-Wilk'i testiga.

Tulemused

Esimene uurimisküsimus käsitles lapsevanemate küberkiusamise alast teadlikkust ning selle ennetamisega seotud pädevusi. Lapsevanemate teadlikkuse osas on tulemused esitatud tabelis 1. Mida kõrgem väidete keskmine, seda parem on lapsevanemate küberkiusamisalane teadlikkus. Aritmeetilised keskmised (M) viie üksikväite lõikes varieerusid vahemikus 4,0–4,7 (Tabel 1). Peaaegu kõik lapsevanemad (96,3%; n=131) olid küberkiusamise pärast mures või väga mures. Tabelist 1 selgub, et kirjeldava statistika põhjal kõige madalamalt hinnatud väide oli "*Üksik sõnum või pilt, mis on kavandatult levitatud läbi sotsiaalmeedia, võiks olla käsitletav küberkiusamisena*" (M=4,0; SD=0,9) ja kõige kõrgemalt hinnatud väide "*Küberkiusamiseks võib pidada ka digitaalse identiteedi võltsimist ning sotsiaalvõrgustike kontodele ja profiilidele sissemurdmist (häkkimist)*" (M=4,7; SD=0,6).

Tabel 1. Lapsevanemate teadlikkus küberkiusamisest

Väited	M	SD
Üksik sõnum või pilt, mis on kavandatult levitatud läbi sotsiaalmeedia, võiks olla käsitletav küberkiusamisena.	4,0	0,9
Küberkiusamine paneb mind muretsema.	4,4	0,7
Kiusamine ja küberkiusamine on võrdväärsed nähtused, erinevus seisneb vaid rünnaku viisis.	4,6	0,6
Küberkiusamine on kiusamine, mis toimub internetis ning seda iseloomustavad teo pahatahtlikkus, korduvus.	4,7	0,5
Küberkiusamiseks võib pidada ka digitaalse identiteedi võltsimist ning sotsiaalvõrgustike kontodele ja profiilidele sissemurdmist (häkkimist).	4,7	0,6
Väidete pealt arvutatud skaala keskmine	4,5	0,4

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve

Andmeanalüüs näitas, et kogu lapsevanemate teadlikkust puudutava skaala aritmeetiline keskmine oli 4,5 (SD=0,4).

Lapsevanemate hinnangud oma küberkiusamise ennetamist puudutavale pädevusele on esitatud tabelis 2. Mida kõrgem väidete keskmine, seda paremad on lapsevanemate hinnangud oma pädevustele küberkiusamise ennetamise seoses. Aritmeetilised keskmised (M) viie üksikväite lõikes varieerusid vahemikus 3,4–4,1 (Tabel 2). Tabelist 2 selgub, et kirjeldavale statistikale tuginedes oli kõige madalamalt hinnatud väited *"Ma tean võtteid ja vahendeid, millega ennetada kübermaailmas varitsevaid ohte"* (M=3,4; SD=0,8) ja "*Tunnen, et suudan küberkiusamist tuvastada*" (M=3,4; SD=0,8). Kõige kõrgemalt on hinnatud väide "*Arvan, et olen oma lapsele/lastele heaks eeskujuks internetis käitumise osas*" (M=4,1; SD=0,7).

Tabel 2. Lapsevanemate hinnangud vanemlikule pädevusele küberkiusamise ennetamise kontekstis

Väited	M	SD
Ma tean võtteid ja vahendeid, millega ennetada kübermaailmas varitsevaid ohte.	3,4	0,8
Tunnen, et suudan küberkiusamist tuvastada.	3,4	0,8
Kui mu laps/lapsed oleks küberkiusamise juhtumiga seotud, tuleks ta/nad minu juurde ja räägiks mulle sellest.	3,8	0,8
Tunnen, et suudan oma lapsega/lastega säilitada usaldusliku ja avatud suhtluse tema/nende kübermaailmas toimuva suhtluse ja suhete ning sealsete probleemide osas.	4,0	0,7
Arvan, et olen oma lapsele/lastele heaks eeskujuks internetis käitumise osas.	4,1	0,7
Väidete pealt arvutatud keskmine	3,8	0,5

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve

Andmeanalüüs näitas, et kogu pädevust puudutava skaala aritmeetiline keskmine oli 3,8 (SD=0,5).

Magistritöös käsitleti lapsevanema teadlikkuse ja pädevuse kontekstis ka internetiriskide tajumist. Tulemused on esitatud tabelis 3. Kõrgem skoor näitab lapsevanemate suuremat riskitaju. Aritmeetilised keskmised (M) nelja üksikväite lõikes varieerusid vahemikus 1,7–2,3 (Tabel 3). Kirjeldavale statistikale tuginedes oli kõige madalamalt hinnatud väited *"Laen oma lapsest/lastest fotosid regulaarselt sotsiaalmeediasse üles. Arvan, et see ei sea neid ohtu."* (M=1,7; SD=0,8) ja "*Minu laps/lapsed käituvad internetis vabalt ja piiramatult. Mulle tundub, et ta/nad on liiga mures oma veebipopulaarsuse pärast*" (M=1,7; SD=0,9). Kõige kõrgemalt hinnatud väide on "*Minu laps/lapsed võivad olla mõjutatud groomingust ehk ahvatlemisest*" (M=2,3; SD=1,0).

Tabel 3. Lapsevanemate poolne internetiriskide tajumine

Väited	**M**	**SD**
Laen oma lapsest/lastest fotosid regulaarselt sotsiaalmeediasse üles. Arvan, et see ei sea neid ohtu.	1,7	0,8
Minu laps/lapsed käituvad internetis vabalt ja piiramatult. Mulle tundub, et ta/nad on liiga mures oma veebipopulaarsuse pärast.	1,7	0,9
Minu laps/lapsed võivad olla mõjutatud sekstimisest. See on seksuaalse alatooniga sõnumite, piltide või fotode saatmine, vastuvõtmine või edastamine mobiiltelefoni, sotsiaalmeedia või meili teel/kaudu.	2,1	1,1
Minu laps/lapsed võivad olla mõjutatud groomingust ehk ahvatlemisest. See on protsess, mille käigus luuakse usalduslikud suhted lapse või noorukiga (vahel ka tema lähedastega) edasise seksuaalse ärakasutamise eesmärgil.	2,3	1,0
Väidete pealt arvutatud keskmine	2,0	0,7

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve; Sekstimise ja groomingu mõistete definitsioonide allikad vastavalt Chalfen (2009) ja (Gillespie, 2002).

Andmeanalüüs näitas, et kogu internetiriskide tajumist puudutava skaala aritmeetiline keskmine oli 2,0 (SD=0,7).

Esimesele uurimisküsimusele vastamiseks analüüsiti ka lapsevanemate küberkiusamisalase teadlikkuse, selle ennetamisega seotud pädevuste ja internetiriskide tajumise omavahelised seoseid. Tulemused on esitatud tabelis 4.

Tabel 4. Lapsevanemate küberkiusamisalase teadlikkuse, selle ennetamisega seotud pädevuste ja internetiriskide tajumise omavahelised seosed (Spearmani astakkorrelatsioon)

Skaalad	Küberkiusamisalane teadlikkus	Ennetamisega seotud pädevused	Internetiriskide tajumine
Küberkiusamisalane teadlikkus	—		
Ennetamisega seotud pädevused	0,1	—	
Internetiriskide tajumine	-0,2*	-0,3*	—

Märkused:* $p<0,05$

Tabelist 4 selgub, et lapsevanemate internetiriskide tajumise ja küberkiusamisalase teadlikkuse ($p<0,05$) ning ka ennetamisega seotud pädevuste ($p<0,05$) vahel ilmnesid statistiliselt olulised nõrgad negatiivsed seosed.

Teine uurimisküsimus käsitles lapsevanemate tunnetust enda ja kooli vastutuse osas küberkiusamise ennetamisel. Tulemused on esitatud tabelis 5. Mida kõrgem on väidete keskmine, seda suuremat vastutust näevad lapsevanemad küberkiusamise ennetamisega seoses koolidel ja mitte perel. Aritmeetilised keskmised (M) üheksa üksikväite lõikes varieerusid vahemikus 2,7–4,6 (Tabel 5). Kirjeldavale statistikale tuginedes oli kõige madalamalt hinnatud väide "*Kool on küberkiusamise ennetamiseks ja sellesse sekkumiseks sobivam institutsioon kui seda on perekond*" (M=2,7; SD=1,0) ja kõige kõrgemalt hinnatud väide oli "*Arvan, et õpilased vajavad küberkiusamise osas rohkem nõustamist*" (M=4,6; SD=0,6). Üle poolte lapsevanematest (79,4%; n=108) nõustus või nõustus täielikult väitega, et küberkiusamine on Eesti koolides probleemiks.

Tabel 5. Lapsevanemate hinnangud enda ja kooli vastusele küberkiusamise ennetamisega seoses

Väited	**M**	**SD**
Kool on küberkiusamise ennetamiseks ja sellesse sekkumiseks sobivam institutsioon kui seda on perekond.	2,7	1,0
Küberkiusamine on Eesti koolides probleemiks.	4,0	0,7
Minu lapse/laste kool peaks küberkiusamise probleemiga tegelemisel võtma ühendust asutustega väljaspool kooli.	4,1	0,7
Lapsevanemad või lapsevanemate ühendused/organisatsioonid peaksid eest vedama tegevusi, mille eesmärgiks on küberkiusamise ennetamine.	4,2	0,6
Minu lapse/laste koolis peaksid olema küberkiusamise ennetamiseks konkreetsed juhised.	4,2	0,7
Õpetajad kui küberkiusamise probleemiga tegelevad isikud koolis peaksid kavandama klassis tegevusi küberkiusamise ennetamiseks.	4,3	0,7
Arvan, et õpetajad vajavad küberkiusamise osas rohkem nõustamist.	4,4	0,7
Arvan, et pered vajavad küberkiusamise osas rohkem nõustamist.	4,5	0,7
Arvan, et õpilased vajavad küberkiusamise osas rohkem nõustamist.	4,6	0,6
Väidete pealt arvutatud keskmine	4,1	0,4

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve

Andmeanalüüs näitas, et kogu lapsevanemate ja koolide küberkiusamise ennetustegevust puudutava skaala aritmeetiline keskmine oli 4,1 (SD=0,4).

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti teada, kuidas on lapsevanemate hinnangud oma küberkiusamisalasele teadlikkusele, pädevustele ja vastutuse tajumisele seotud vanemliku järelevalvega laste internetikasutuse üle. Tulemused on esitatud tabelis 6. Vanemliku järelevalve osas varieerusid aritmeetilised keskmised (M) nelja üksikväite lõikes vahemikus 1,5–4,2 (Tabel 6). Kirjeldavale statistikale tuginedes oli kõige madalamalt hinnatud väide

"*Ma ei pööra tähelepanu sellele, mida minu laps/lapsed internetis teeb/teevad ja ma ei tea, kellega ta/nad seal suhtleb/suhtlevad. Ma ei kontrolli oma lapsi/last seoses kübermaailmas toimuvaga ja ei sea piire*" (M=1,5; SD=0,8) ja kõige kõrgemalt hinnatud väide "*Pööran tähelepanu sellele, mida minu laps/lapsed internetis teeb/teevad ja ma räägin temaga/nendega sealsetest suhetest. Lisaks kontrollin oma lapsega/lastega seoses kübermaailmas toimuvat ja sean piire*" (M=4,2; SD=0,8). Andmeanalüüsist selgus, et üle poolte lapsevanematest (59,5%; n=81) leidsid, et nende laps/lapsed ei kasuta liiga palju sotsiaalvõrgustikke.

Tabel 6. Vanemlik järelevalve lapse interneti käitumise osas

Väited	**M**	**SD**
Ma ei pööra tähelepanu sellele, mida minu laps/lapsed internetis teeb/teevad ja ma ei tea, kellega ta/nad seal suhtleb/suhtlevad. Ma ei kontrolli oma lapsi/last seoses kübermaailmas toimuvaga ja ei sea piire.*	1,5	0,8
Minu laps/lapsed käituvad internetis vabalt ja piiramatult. Mulle tundub, et ta/nad on liiga mures oma veebipopulaarsuse pärast.*	1,7	0,8
Minu laps/lapsed kasutavad liiga palju sotsiaalvõrgustikke.*	2,6	1,3
Pööran tähelepanu sellele, mida minu laps/lapsed internetis teeb/teevad ja ma räägin temaga/nendega sealsetest suhetest. Lisaks kontrollin oma lapsega/lastega seoses kübermaailmas toimuvat ja sean piire.	4,2	0,8
Väidete pealt arvutatud skaala keskmine	4,1**	0,8

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve; * – väited, mis pöörati kogu skaala aritmeetilise keskmise arvutamisel ja seoste analüüsimisel ümber; ** – keskmine arvutatud pööratud väidetega

Andmeanalüüs näitas, et kogu vanemlikku järelevalvet puudutava skaala aritmeetiline keskmine oli 4,1 (SD=0,8).

Uurimisküsimusele vastamiseks analüüsiti ka vanemliku järelevalve seost lapsevanemate küberkiusamisalase teadlikkuse, küberkiusamise ennetamisega seotud pädevuste ning vastutuse tajumisega. Tulemused on esitatud tabelis 7.

Tabel 7. Vanemliku järelevalve seos küberkiusamisalase teadlikkuse, ennetamisega seotud pädevuste ning vastutuse tajumisega (Spearmani astakkorrelatsioon)

Skaalad	Küberkiusamisalane teadlikkus	Ennetamisega seotud pädevused	Interneti riskide tajumine	Lapsevanemate ja kooli vastutus
Vanemlik järelevalve	0,1	0,3*	-0,4*	0,05

Märkused: * $p<0,05$

Tabelist 7 näeb, et vanemliku järelevalve ja ennetamisega seotud pädevuste vahel ilmnes statistiliselt oluline positiivne nõrk seos ($p<0,05$). Statistiliselt oluline negatiivne mõõdukas seos ilmnes vanemliku järelevalve ja internetiriskide vahel ($p<0,05$).

Arutelu

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada I ja II kooliastme lapsevanemate hinnangud oma teadlikkusele, pädevustele, vastutusele küberkiusamise ennetamise kontekstis ning analüüsida nende seoseid laste internetikäitumist puudutava vanemliku järelevalve teostamisega. Eesmärgi täitmiseks püstitati kolm uurimisküsimust.

Esimese uurimisküsimuse raames sooviti teada, kuidas hindavad lapsevanemad oma küberkiusamisalast teadlikkust ja küberkiusamise ennetamisega seondud pädevusi. Mitmed uurijad (nt Martin-Cirado *et al*., 2021; Singer, 2015) on rõhutanud, et teadlikumad lapsevanemad oskavad paremini ennetada ja märgata küberkiusamise märke. Magistritöös osalenud lapsevanemate küberkiusamise olemust puudutav teadlikkus oli pigem kõrge (M=4,5). Sarnasele tulemusele jõudsid ka Hispaania lapsevanemaid uurinud Martin-Cirado jt (2021). Madalamad olid magistritöös osalenud lapsevanemate hinnangud oma küberkiusamise ennetamisega seotud pädevustele (M=3,8). Magistritöös osalenud lapsevanemad hindasid ennetamisega seotud pädevuse skaalal kõige madalamalt väiteid, mis puudutasid otseselt võtteid ja vahendeid küberohtude vältimisel ning võimet küberkiusamist tuvastada. Sarnased tulemused ilmnesid ka Martin-Cirado jt (2021) uurimusest. Lapsevanemate pigem kõrge teadlikkus küberkiusamise olemusest, kuid madalamad hinnangud enda pädevustele selle ennetamisel, võivad tuleneda sellest, et küberkiusamisest räägitakse Eesti ühiskonnas järjest rohkem. Lapsevanematel võib selle tulemusena olla selgem arusaam, mis on küberkiusamine, kuid see ei pruugi tagada lapsevanematele vajalikke praktilisi oskusi, mis neid küberkiusamise ennetamisel väga kindlalt tundma paneks. Lisaks areneb kübermaailm pidevalt, tekivad uued suhtlusportaalid, olemasolevaid arendatakse ning sellega seoses võib tekkida kahtlus oma pädevuste osas kiiresti muutuvas olukorras asjakohaselt reageerida.

Esimese uurimisküsimuse raames käsitleti ka lapsevanemate hinnanguid internetiriskedele. Internetiriskide skaala aritmeetiline keskmine oli 2, mis viitab justkui sellele, et uurimuses osalenud lapsevanemate hinnangul pigem ei varitse nende lapsi kübermaailmas riskid, millega nad võivad kokku puutuda. Martin-Cirado jt (2021) uurimuses oli aga internetiriskide skaala aritmeetiline keskmine 3,6. Magistritöös saadud tulemust võisid mõjutada interneti riskide mõõtmiseks kasutatud skaalal olevad väga spetsiifiliste väited

ahvatlemisest (grooming) ja sekstimisest, mis ei pruugi olla nähtused, millega Eesti lapsed kokku puutuvad, mistõttu on võimalus, et see tulemus ei peegelda lapsevanemate tegelikku taju internetiriskide osas. Nimelt selgus, et magistritöös osalenud lapsevanemad tajuvad ahvatlemise ja sekstimise ohtusid laste jaoks madalamana (vastavalt M=2,3 ja M=2,1) võrreldes Martin-Cirado jt (2021) uurimuses osalenud Hispaania lapsevanematega (vastavalt M=3,84 ja M=3,74).Varasem uurimus on näidanud, et Eesti lapsed puutuvad kübermaailmas enim kokku vastikute ja solvavate sõnumitega (58%), interneti suhtluse gruppidest välja jätmisega (28%) ja ähvardamisega (16%) (Sukk & Soo, 2018). Seega võib oletada, et Eesti lapsevanemate madalam riskitaju seondub vähem levinud ahvatlemise ja seksistimise juhtumitega nooremate laste seas. Edasistest uurimustes võiks internetiriskide uurimisel lisada küsimustikku väited, mis oleksid paremini kooskõlas Eesti laste internetikasutuse ja -riskidega, millega nad kokku puutuvad.

Võrreldes Hispaania lapsevanematega (M=4,28) olid magistritöös osalenud lapsevanemad tunduvalt ettevaatlikumad oma laste fotode jagamisel sotsiaalmeedias (M=1,7). See tulemus võib viidata suuremale privaatsusele ja internetiohtude tajumisele uurimuses osalenud lapsevanemate seas, mis omakorda toetab vastutustundlikumat käitumist digitaalses ruumis. Seega võib oletada, et internetiriskide tajumist võivad mõjutada kultuurist tulenevad internetikasutuse eripärasid.

Magistritöö tulemused näitasid ka et, mida madalamalt hindasid lapsevanemad oma küberkiusamisalast teadlikkust ja selle ennetamisega seonduvaid pädevusi, seda kõrgemalt tajusid nad internetiriske ja vastupidi. Martin-Cirado jt (2021) uurimuses ilmnes negatiivne seos ainult küberkiusamise ennetamist puudutavate pädevuste ja internetiriske puudutavate hinnangute vahel. Seega ühelt poolt võivad internetiriskid panna lapsevanemad end ebakindlalt tundma teadlikkuse ja ennetamist puudutavate pädevuste osas. Samas võib see tulemus viidata ka ohule, et teadlikud ning end pädevalt tunduvad lapsevanemad ei pruugi mõista ega tajuda internetiga seotud riske oma laste jaoks. See aga mõjutab omakorda lapsevanemate valmisolekut ja võimet ennetada küberkiusamist. Kuna internetiriskide skaalal olid väited ahvatlemise ja sekstimise kohta, mis ei pruugi Eesti lapsevanemate taju internetiriskide osas täpselt peegeldada, siis vajab see teema edaspidistes uurimustes suuremat tähelepanu.

Teise uurimisküsimusega sooviti teada, kuidas tajuvad lapsevanemad enda hinnangul nende endi ja kooli vastutust küberkiusamise ennetamisel. Mitmetes uurimustes on rõhutatud kodu ja kooli koostöö olulisust küberkiusamise ennetamisel ja sekkumisel ning küberkiusamise probleemiga tegelemine ei saa olla ainult kodu või ainult kooli ülesanne

(Martin-Cirado *et al.*, 2021; Robinson, 2013; Spears *et al*., 2008). Lapsevanema ja kooli vastutust puudutava skaala üldine keskmine (M=4,1) viitab sellele, et lapsevanemate arvates on küberkiusamise ennetamisega seoses teemasid, millega kool saab küberkiusamise ennetamisesse aktiivselt panustada. Ka Martin-Cirado jt (2021) poolt läbiviidud uuringus Hispaania lapsevanemate seas oli skaala üldine keskmine kõrge (M=4,6).

Tähelepanu väärib vastutust puudutava skaala väide, mis oli väga otseselt sõnastatud kooli ja kodu vastutuse kohta (Väide 5: "*Kool on küberkiusamise ennetamiseks ja sellesse sekkumiseks sobivam institutsioon kui seda on perekond"*). Kui Hispaania lapsevanemad pidasid selgelt kooli küberkiusamise ennetamise kontekstis sobivamaks kohaks kui kodu (M=4,61), siis magistritöös osalenud lapsevanemad nii suurt vastutust koolile ei pannud (M=2,7). See tulemus võib viidata lapsevanemate valmisolekule koos kooliga küberkiusamise ennetustöösse panustada. Samas on varasem uurimus näidanud, et Eesti koolides töötavate õpetajate, tugispetsialistide ja juhtkonnaliikmete hinnangute kohaselt on üks peamine kiusuennetust takistav tegur lapsevanemate hoiakud või puudulikud teadmised ning lapsevanematelt oodatakse suuremat panust nii üritustel, koolitustel kui ka probleemide lahendamisel (Kendrali *et al.,* 2022). Kuigi mitmetes Eesti koolides rakendatavatest kiusamisvaba haridustee sekkumiste (nt KiVa, VEPA, Vaikuseminutid) sihtrühmadena on märgitud ka lapsevanemad (Kendrali *et al*., 2022), siis tundub, et tegelikus ennetustöös osalevad nad õpetajate, tugispetsialistide ja juhtkonnaliikmete hinnangul vähe. Varasemalt on leitud, et lapsevanemate ja kooli ühine arusaam küberkiusamisest vähendab ebajärjekindlaid tegevusi küberkiusamise ennetamisel ja sekkumisel (Sawyer *et al*., 2011). Seega on vaja lapsevanemate ja koolide (klassijuhatajad, õpetajad, tugispetsialistid, juhtkond) koostööd tõhustada eesmärgiga anda lapsevanematele võimalus ennetustööse panustada ning koolidele signaal, et lapsevanemad näevad küberkiusamise ennetamise puhul vastutust ka endal.

Klassijuhatajatöös on üheks võimaluseks lapsevanemate suuremaks kaasamiseks ennetustöösse klassikoosolekute raames korraldatavad vestlusõhtud, koolitused või töötoad, mis võiksid lisaks küberkiusamise temaatikale puudutada ka laiemalt internetikasutuse teemasid (nt internetiaja piiramine, telefonide kasutamine koolikeskkonnas, turvaliste paroolide loomine, fotode ja videote jagamisega seonduvad riskid, häirivast veebisisust teavitamine jne). Sedasi saaks klassijuhataja ja lapsevanemad leida üles koostöökohad, omandada uusi vajalikke teadmisi ja vahetada ideid küberkiusamise ennetamise või sekkumise osas. See on eriti oluline I kooliastme klassiõpetaja töös, kuna sageli saavad lapsed oma isikliku mobiiltelefoni just kooliteed alustades.

Vastuolu kooli ja kodu vastutust puudutava skaala üksikväite *(5)* ja ülejäänud kodu ja kooli vastutust puudutavate väidete vahel võibki viidata võimalikule ebakindlusele või ebajärjekindlale arusaamale kooli ja kodu rollist küberkiusamise ennetamisel. Ühelt poolt võib see peegeldada lapsevanemate kogemusi ja tajutud efektiivsust koolide praegusest küberkiusamise ennetamise strateegiatest. Teisest küljest võib see viidata ka laiemale küsimusele vanemliku vastutuse ja kooli rolli üle küberkiusamise ennetamisel.

Kolmanda uurimisküsimusega sooviti teada, kuidas on lapsevanemate hinnangud oma küberkiusamisalasele teadlikkusele, pädevustele ja vastutuse tajumisele seotud vanemliku järelevalvega laste internetikasutuse üle. Mitmetes uurimustes (nt Elsaesser *et al*., 2017; Khurana *et al*., 2015; Martin-Cirado *et al.,* 2021; Sasson & Mesch, 2019) on rõhutatud vanemliku järelevalve olulisust lapse internetikasutuse reguleerimisel, mis hõlmab laste internetikasutuse suunamist, suhtlust ja kontrolli. Eriti tähtsaks peetakse seda küberkiusamise kontekstis, kus vanemlik järelevalve võib märkimisväärselt vähendada laste riski sattuda küberkiusamise ohvriks või ise küberkiusajaks (Chen *et al*., 2023). Vanemlik järelevalve on jagatud aktiivseks suunamiseks, piiravaks suunamiseks, tehnilisteks piiranguteks ja monitoorimiseks (Livingstone *et al,.* 2015). Magistritöö tulemused näitasid, et lapsevanemad on oma laste interneti käitumise osas pigem valvsad (M=4,1). Livingstoni jt (2015) vanemliku järelevalve käsitluse järgi liigituvad magistritöös osalenud lapsevanemad seega pigem aktiivset ja piiravat suunamist rakendavate lapsevanemate gruppi. Ainult 4,4% lapsevanematest vastas, et nad ei ole oma lapsele piire seadnud ega kontrolli nende interneti tegevusi. Hispaania lastevanemate puhul oli järelevalvet puudutava skaala keskmine 2,5, mis viitab sellele, et nad lasevad oma lastel kübermaailmas vabamalt toimetada. Seega võib oletada, et uurimuses osalenud lapsevanemad panustavad oluliselt sellesse, et vähendada laste riski kokku sattuda küberkiusamisega. Kuna Hooperi (2023) uurimus näitas, et vanemlikud suunamise strateegiad võivad ajas muutuda rangemast leebemaks ning pigem saavad selles osas suuremat tähelepanu pere vanemad lapsed, siis võiksid õpetajad suhtluses lapsevanematega rõhutada vanemliku järelevalve järjepidevuse olulisust.

Magistritöö raames uuriti ka vanemliku järelevalve seost küberkiusamisalase teadlikkuse, ennetamisega seotud pädevuste ning vastutuste tajumisega. Uurimistulemuste põhjal leiti statistiliselt oluline positiivne mõõdukas seos vanemliku järelevalve ja küberkiusamise ennetamisega seotud pädevuste vahel. See näitab, et mida kõrgem oli lapsevanema poolt teostatav järelevalve lapse internetikäitumise üle, seda kõrgem oli lapsevanemate küberkiusamise ennetamisega seotud pädevused. Sarnane tulemus ilmnes ka Martin-Cirado jt (2021) uurimuses, kus leiti positiivne tugev seos vanemliku järelevalve ja

küberkiusamisalase teadlikkuse vahel. Aktiivne ja pidev järelevalve lapse internetikäitumise üle võib aidata vanematel omandada paremad oskused ja teadmised küberkiusamise ennetamisel ning sellega seotud riskide märkamisel. Mida rohkem vanemad on kaasatud ja teadlikud oma laste *online*-tegevusest ning sellest tulenevatest ohtudest, seda tõenäolisemalt suudavad nad rakendada tõhusaid meetmeid küberkiusamise ennetamiseks.

Statistiliselt oluline negatiivne mõõdukas seos ilmnes vanemliku järelevalve ja internetiriskide tajumise vahel. See viitab sellele, et mida vähem teostavad vanemad järelevalvet laste internetikäitumise üle, seda suuremana tajuvad nad internetiriske. Mitmed varasemad uurijad on sarnaselt välja toonud, et suurem teadlikkus ohtudest ei pruugi alati tähendada aktiivset sekkumist või suunamist lapse tegevustesse (Livingstone *et al.,* 2015; Sasson & Mesch, 2019).

Kokkuvõttes näitab käesolev magistritöö, et I ja II kooliastme lapsevanemate küberkiusamisalane teadlikkus ja selle ennetamisega seonduvad pädevused on nende endi hinnangul pigem kõrged. Küll aga peab meeles pidama seda, et kübermaailm on pidevalt muutuv keskkond, kus luuakse uusi suhtlusportaale ja -kanaleid, olemasolevad suhtlusportaalid uuenevad luues täiendavaid võimalusi veebis suhtlemiseks ja sisu jagamiseks. Seega on oluline, et lapsevanemad viiksid ennast pidevalt kurssi keskkondadega, kus lapsed suhtlevad, et oma teadlikkust ja pädevusi säilitada. Uurimistulemused näitavad, et lapsevanemate arvates on teemasid, millega kool peaks küberkiusamise ennetamisel tegelema, kuid samal ajal näevad nad ka enda vastutust küberkiusamise ennetamisega tegelemisel. Lapsevanemate valmisolekut küberkiusamise ennetusse panustada peegeldub ka aktiivne järelevalve, mida nad laste interneti kasutuse üle teostavad. Oluline on, et kool ja lapsevanemad koostöökohad selgelt piiritleks ning küberkiusamise ennetamise nimel tegutseks.

Edasistes uurimustes võiks keskenduda konkreetsetele meetoditele, kuidas saab parandada kodu ja kooli vahelist koostööd küberkiusamise ennetamisel ning seda nii kooli (õpetajad, klassijuhatajad, tugispetsialistid, juhtkond) kui ka lapsevanemate vaates. Magistritööl olid ka piirangud. Näiteks polnud kõikide kasutatud skaalade reliaablused nii kõrged nagu Martin-Cirado jt (2021) poolt läbiviidud uurimuses, mistõttu peaks küsimustiku uuesti kasutamisel väidete sõnastused üle vaatama. Seda eriti just internetiriskide skaala puhul, kus väited polnud kooskõlas Eestis levivate ohtudega ja vanemliku järelevalve skaala osas, kus rahuldava reliaabluse saavutamiseks tuli osad väited eemaldada. Piiranguks oli ka mugavusvalimi kasutamine, mis seab piirangud tulemuste üldistamisele. Lisaks võis uurimistulemusi mõjutada see, et küsimustikku levitati internetis, mistõttu ei pruukinud

sellele vastata lapsevanemad, kes pole aktiivsed internetikasutajad ning kelle küberkiusamise olemust puudutav teadlikkus ennetamisega seonduvad pädevused võivad seetõttu madalamad olla.

Tänusõnad

Mina, Kertu Otto, tänan oma juhendajat Karin Naruskovi koostöö, konstruktiivse ning toetava tagasiside, väärtuslike nõuannete ja kannatlikkuse eest. Olen tänulik uuringus osalenud lapsevanematele, kelle abil oli võimalik edukalt läbiviia uurimus. Tänan ka oma perekonda, kes minusse uskusid ning lõpetuseks lähevad minu tänusõnad kursusekaaslastele, kes toetasid ja inspireerisid mind.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva magistritöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kertu Otto
/*allkirjastatud digitaalselt*/
11.mai 2024

Kasutatud kirjandus

Ahern, N. R., Kemppainen, J., & Thacker, P. (2016). Awareness and knowledge of child and adolescent risky behaviors: A parent's perspective. Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 29(1), 6–14. https://doi.org/10.1111/jcap.12129

Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (Vol. 4, pp. 71–81). New York: Academic Press. (Reprinted in H. Friedman [Ed.], *Encyclopedia of mental health*. San Diego: Academic Press, 1998).

Barlett, C. P. (2015). Anonymously hurting others online: The effect of anonymity on cyberbullying frequency. *Psychology of Popular Media Culture,* 4(2), 70–79. https://doi.org/10.1037/a0034335

Barlett, C. P., & Fennel, M. (2018). Examining the relation between parental ignorance and youths' cyberbullying perpetration. *Psychology of popular media culture*, *7*(4), 547. https://doi.org/10.1037/ppm0000139

Barlett, C. P., Heath, J. B., Madison, C. S., DeWitt, C. C., & Kirkpatrick, S. M. (2020). You're not anonymous online: The development and validation of a new cyberbullying intervention curriculum. *Psychology of Popular Media,* 9(2), 135–144. https://doi.org/10.1037/ppm0000226

Blumenfeld, W. J. (2013). The nature of social communication technologies and cyber-bullying. In M. P. Clough, J. K. Olson & D. S. Niederhauser (Eds.), *The Nature of technology: Implications for learning and teaching* (pp. 269–290). Rotterdam: Sense-Publishers.

Cabello-Hutt, T., Cabello, P., & Claro, M. (2018). Online opportunities and risks for children and adolescents: The role of digital skills, age, gender and parental mediation in Brazil. *new media & society*, *20*(7), 2411–2431. https://doi.org/10.1177/1461444817724168

Caivano, O., Leduc, K., & Talwar, V. (2020). When you think you know: The effectiveness of restrictive mediation on parental awareness of cyberbullying experiences among children and adolescents. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, *14*(1). https://doi.org/10.5817/CP2020-1-2

Campbell, M., Whiteford, C., & Hooijer, J. (2019). Teachers' and parents' understanding of traditional and cyberbullying. *Journal of school violence*, *18*(3), 388–402. https://doi.org/10.1080/15388220.2018.1507826

Chalfen, R. (2009). 'It's only a picture': sexting, 'smutty' snapshots and felony charges. *Visual Studies*, *24*(3), 258–268. https://doi.org/10.1080/14725860903309203

Chang, F. C., Miao, N. F., Chiu, C. H., Chen, P. H., Lee, C. M., Chiang, J. T., & Chuang, H. Y. (2016). Urban–rural differences in parental Internet mediation and adolescents' Internet risks in Taiwan. *Health, Risk & Society*, *18*(3–4), 188–204. https://doi.org/10.1080/13698575.2016.1190002

Chen, L., Liu, X., & Tang, H. (2023). The interactive effects of parental mediation strategies in preventing cyberbullying on social media. *Psychology Research and Behavior Management*, 1009-1022. https://doi.org/10.2147/PRBM.S386968

Chen, L., & Shi, J. (2019). Reducing harm from media: A meta-analysis of parental mediation. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, *96*(1), 173–193. https://doi.org/10.1177/1077699018754908

Chou, H. L., Liu, Y. L., & Chou, C. (2019). Privacy behavior profiles of underage Facebook users. *Computers & Education*, *128*, 473–485. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.08.019

Dilmac, B & Aydogan, D. (2010). Parental Attitudes as a Predictor of Cyber Bullying among Primary School Children. *Waset.* https://doi.org/10.5281/zenodo.1330259

Elsaesser, C., Russell, B., Ohannessian, C. M., & Patton, D. (2017). Parenting in a digital age: A review of parents' role in preventing adolescent cyberbullying. *Aggression and violent behavior*, *35*, 62–72. https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.06.004

Gillespie, A. A. (2002). Child protection on the internet challenges for criminal law. *Child and Family Law Quarterly, 14(4),* 411–426.

Gladden, R. M., Vivolo-Kantor, A. M., Hamburger, M. E., & Lumpkin, C. D. (2014). Bullying surveillance among youths: Uniform definitions for public health and recommended data elements, version 1.0.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2015). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Corwin press.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2022). Cyberbullying Fact Sheet: Identification, Prevention and Response. Cyberbullying Research Center. https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response-2022.pdf

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2018). Cyberbullying: identification. *Prevention and Response, Cyberbullying Research Center*. http://lookingforlilith.org/wp-content/uploads/2019/02/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response-2018.pdf

Ho, S. S., Chen, L., & Ng, A. P. (2017). Comparing cyberbullying perpetration on social media between primary and secondary school students. *Computers & Education*, *109*, 74–84. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.02.004

Holfeld, B., & Grabe, M. (2012). Middle school students' perceptions of and responses to cyber bullying. *Journal of Educational Computing Research*, *46*(4), 395–413. https://doi.org/10.2190/EC.46.4.e

Hooper, V. (2023). Cyberbullying of Children: The role of parental response. In *European Conference on Social Media*(Vol. 10, No. 1, pp. 96–102).

Kendrali, E., Allemann, M., Murasov, M., Haugas, S., Mägi, E. (2022). Kiusamist ennetavate ja vähendavate sekkumiste tõhusus ning haridusasutuste kogemused nende rakendamisel. Tallinn: Mõttekoda Praxis

Khurana, A., Bleakley, A., Jordan, A. B., & Romer, D. (2015). The protective effects of parental monitoring and internet restriction on adolescents' risk of online harassment. *Journal of youth and Adolescence*, *44*, 1039–1047. https://doi.org/10.1007/s10964-014-0242-4

Kim, S., Colwell, S. R., Kata, A., Boyle, M. H., & Georgiades, K. (2018). Cyberbullying victimization and adolescent mental health: Evidence of differential effects by sex and mental health problem type. *Journal of youth and adolescence*, 47, 661–672.

Kowalski, R. M., & Fedina, C. (2011). Cyber bullying in ADHD and Asperger Syndrome populations. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(3), 1201–1208. https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.01.007

Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin,* 140(4), 1073–1137. https://doi.org/10.1037/a0035618

Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of adolescent health*, *53*(1), S13– S20. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.09.018

Kowalski, R. M., Limber, S. P., & McCord, A. (2019). A developmental approach to cyberbullying: Prevalence and protective factors. *Aggression and Violent Behavior,* 45, 20–32. https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.02.009

Livingstone, S., Mascheroni, G., Dreier, M., Chaudron, S., & Lagae, K. (2015). How parents of young children manage digital devices at home: The role of income, education and parental style.

Martín-Criado, J. M., Casas, J. A., & Ortega-Ruiz, R. (2021). Parental supervision: Predictive variables of positive involvement in cyberbullying prevention. *International journal of environmental research and public health*, *18*(4), 1562. https://doi.org/10.3390/ijerph18041562

Menesini, E., & Nocentini, A. (2010). Cyberbullying definition and measurement: Some critical considerations. *Zeitschrift Für Psychologie/Journal of Psychology, 217*(4), 230–232. https://doi.org/10.1027/0044-3409.217.4.230

Menesini, E., Nocentini, A., Palladino, B. E., Frisén, A., Berne, S., Ortega-Ruiz, R., ... & Smith, P. K. (2012). Cyberbullying definition among adolescents: A comparison across six European countries. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, *15*(9), 455–463. https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0040

Nappa, M. R., Palladino, B. E., Nocentini, A., & Menesini, E. (2021). Do the face-to-face actions of adults have an online impact? The effects of parent and teacher responses on cyberbullying among students. *European Journal of Developmental Psychology*, *18*(6), 798–813. https://doi.org/10.1080/17405629.2020.1860746

National Advisory Council for Online Safety. (2021). Report of a National Survey of Children, their Parents and Adults regarding Online Safety 2021. https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/204409/b9ab5dbd-8fdc-4f97-abfc-a88afb2f6e6f.pdf#page=1&zoom=auto,-82,820

Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviours and definition in three European countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling, 20*(2), 129–142. https://doi.org/10.1375/ajgc.20.2.129

Nocentini, A., Fiorentini, G., Di Paola, L., & Menesini, E. (2019). Parents, family characteristics and bullying behavior: A systematic review. *Aggression and violent behavior*, *45*, 41–50. https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.07.010

Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morit, J. Junger-Tas, D. Olweus., R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspectiv* (pp. 7–27). London: Routledge.

Olweus, D. (2012). Cyberbullying: An overrated phenomenon? *European Journal of Developmental Psychology, 9*(5), 520–538. https://doi.org/10.1080/17405629.2012.682358

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69–74. https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.013

Robinson, E. (2013). Parental involvement in preventing and responding to cyberbullying. *Family Matters*, (92), 68–76.

Sasson, H., & Mesch, G. S. (2019). Parental mediation. *The international encyclopedia of media literacy*, 1-6. https://doi.org/10.1002/9781118978238.ieml0177

Sawyer, J. L., Mishna, F., Pepler, D., & Wiener, J. (2011). The missing voice: Parents' perspectives of bullying. *Children and Youth Services Review*, *33*(10), 1795-1803. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.05.010

Shin, W., & Ismail, N. (2014). Exploring the role of parents and peers in young adolescents' risk taking on social networking sites. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *17*(9), 578-583. https://doi.org/10.1089/cyber.2014.0095

Singer, D. C. (2015). Parents conflicted about how to label, punish cyberbullying. National Poll on Children`s Health, 24 (4).

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology,* 49(2), 147–154. https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., ... & Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries.

Smith, P. K., Catalano, R., JUNGER-TAS, J. J., SLEE, P. P., MORITA, Y., & OLWEUS, D. (Eds.). (1999). *The nature of school bullying: A cross-national perspective*. Psychology Press.

Smith, P. K., Del Barrio, C., & Tokunaga, R. S. (2012). Definitions of bullying and cyberbullying: How useful are the terms?. In *Principles of cyberbullying research*. 26-40. Routledge.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry,* 49(4), 376–385. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x

Spears, B., Slee, P., Owens, L., & Johnson, B. (2008). Behind the scenes: Insights into the human dimension of covert bullying.

Stuart, J., Scott, R., Smith, C., & Speechley, M. (2022). Parents' anticipated responses to children's cyberbullying experiences; Action, Education and Emotion. *Children and youth services review*, *136*, 106398. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106398

Sukk, M., Soo, K. (2018). EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused. Kalmus, V., Kurvits, R., Siibak, A. (Eds). Tartu: University of Tartu, Institute of Social Studies. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.32549.55526

Varik, A. (2016). I kooliastme lapsevanemate arusaamad arusaamad küberkiusamisest. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.

Volk, A. A., Dane, A. V., & Marini, Z. A. (2014). What is bullying? A theoretical redefinition. *Developmental Review*, 34(4), 327–343. https://doi.org/10.1016/j.dr.2014.09.001

Wachs, S., Costello, M., Wright, M. F., Flora, K., Daskalou, V., Maziridou, E., ... & Hong, J. S. (2021). "DNT LET'EM H8 U!": Applying the routine activity framework to understand cyberhate victimization among adolescents across eight countries. *Computers & Education*, *160*, 104026. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.104026

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. *Tartu: Tartu Ülikool*, *212*.

Lisad

Lisa 1 - Lapsevanemate jaotus küsimuse "Mis maakonnas Teie laps/lapsed õpib/õpivad?"

Maakond	Vastajate arv	Protsent
Järve maakond	1	0,7
Saare maakond	1	0,7
Pärnu maakond	1	0,7
Lääne-Viru maakond	4	2,9
Lääne maakond	4	2,9
Rapla maakond	5	3,7
Põlva maakond	5	3,7
Viljandi maakond	6	4,4
Harju maakond	10	7,4
Võru maakond	10	7,4
Jõgeva maakond	21	15,4
Valga maakond	21	15,4
Tartu maakond	47	34,6

Lisa 2. Küsimustik lapsevanematele

Lugupeetud lapsevanemad!

Minu uurimistöö eesmärk on välja selgitada, kuidas tajuvad I ja II kooliastme lapsevanemad enda rolli küberkiusamise ennetamisel ja sekkumisel. Küberkiusamine on kiusamine, mis toimub internetis ja mobiiltelefoni vahendusel.

Palun küsimustele vastates mõelda oma 1.–6. klassis õppivale/õppivatele lapsele/lastele ning valida vastusevariandid, mis Teie käitumist üldiselt kõige rohkem iseloomustab. Teie vastused on olulised, kuna aitavad lastega tegelevatel spetsialistidel, sh õpetajatel paremini mõista, kuidas lapsevanemad küberkiusamise ennetamisel ja sekkumisel tegutsevad ning kuidas võiks neid selles valdkonnas toetada ja suunata või mida neilt ise õppida.

Küsimustik on anonüümne ja sellele vastamine vabatahtlik. Saadud andmeid kasutatakse üldistatud kujul ainult uurimistöö eesmärgil. Pidage meeles, et pole õigeid ega valesid vastuseid, vastake just nii nagu Teie arvate! Küsimustele vastamine võtab aega umbes 10–15 minutit. Teil on võimalik saada kokkuvõte uurimistulemustest suvel 2024. Huvi korral kirjutage mulle e-kiri.

Taustinformatsiooni kogumine

1. Kes olete oma lapsele/lastele? *

Märkige ainult üks ovaal.

- Ema
- Isa
- Muu: _____

2. Mis on Teie vanus (aastates)? *

_____

3. Mitu Teie last õpib I kooliastmes (1.–3. klass)? *

Märkige ainult üks ovaal.

- Ei õpigi
- 1 laps
- 2 last
- 3 last
- Rohkem kui kolm last

4. Mitu Teie last õpib II kooliastmes (4.–6.klass)? *

Märkige ainult üks ovaal.

- Ei õpigi
- 1 laps
- 2 last
- 3 last
- Rohkem kui kolm last

5. Mis maakonnas Teie laps/lapsed õpib/õpivad? *

Märkige ainult üks ovaal.

- Võru maakond
- Valga maakond
- Põlva maakond
- Tartu maakond
- Viljandi maakond
- Jõgeva maakond
- Pärnu maakond
- Lääne maakond
- Rapla maakond
- Järva maakond
- Ida-Viru maakond
- Lääne-Viru maakond
- Harju maakond
- Saare maakond
- Hiiu maakond

6. Kas Teie laps/lapsed on kogenud küberkiusamist?

Märkige ainult üks ovaal.

- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

7. Kuidas hindate oma internetialaseid teadmisi? *

Märkige ainult üks ovaal.

- Väga head
- Head
- Rahuldavad
- Halvad
- Väga halvad

Väited küberkiusamise kohta

8. Alljärgnevalt on esitatud väited küberkiusamise olemuse kohta. Märkige iga väite puhul kuivõrd Te sellega nõustute. *

Märkige ainult üks ovaal rea kohta.

	Ei nõustu üldse	Ei nõustu	Ei oska öelda	Nõustun	Nõustun täielikult
Küberkiusamine paneb mind muretsema.					
Üksik sõnum või pilt, mis on kavandatult levitatud läbi sotsiaalmeedia, võiks olla käsitletav küberkiusamisena.					
Kiusamine ja küberkiusamine on võrdväärsed nähtused, erinevus seisneb vaid rünnaku viisis.					
Küberkiusamine on kiusamine, mis toimub internetis ning seda iseloomustavad teo pahatahtlikkus, korduvus.					
Küberkiusamiseks võib pidada ka digitaalse identiteedi võltsimist ning sotsiaalvõrgustike kontodele ja profiilidele sissemurdmist (häkkimist).					

9. Alljärgnevalt on esitatud väited vanemliku teadlikkuse kohta. Märkige iga väite puhul kuivõrd Te sellega nõustute. *

Märkige ainult üks ovaal rea kohta.

	Ei nõustu üldse	Ei nõustu	Ei oska öelda	Nõustun	Nõustun täelikult
Ma tean võtteid ja vahendeid, millega ennetada kübermaailmas varitsevaid ohte.					
Tunnen, et suudan küberkiusamist tuvastada.					
Tunnen, et suudan oma lapsega/lastega säilitada usaldusliku ja avatud suhtluse tema/nende kübermaailmas toimuva suhtluse ja suhete ning sealsete probleemide osas.					
Kui mu laps/lapsed oleks küberkiusamisjuhtumiga seotud, tuleks ta/nad minu juurde ja räägiks mulle sellest.					
Arvan, et olen oma lapsele/lastele heaks eeskujuks internetis käitumise osas.					

10. Alljärgnevalt on esitatud väited interneti riskide tajumise kohta. Märkige iga väite puhul kuivõrd Te sellega nõustute. *

Märkige ainult üks ovaal rea kohta.

	Ei nõustu üldse	Ei nõustu	Ei oska öelda	Nõustun	Nõustun täielikult
Laen oma lapsest/lastest fotosid regulaarselt sotsiaalmeediasse üles. Arvan, et see ei sea neid ohtu.					
Minu laps/lapsed võivad olla mõjutatud groomingust ehk ahvatlemisest. See on protsess, mille käigus luuakse usalduslikud suhted lapse või noorukiga (vahel ka tema lähedastega) edasise seksuaalse ärakasutamise eesmärgil.					
Minu laps/lapsed võivad olla mõjutatud sekstimisest. See on seksuaalse alatooniga sõnumite, piltide või fotode saatmine, vastuvõtmine või edastamine mobiiltelefoni, sotsiaalmeedia või meili teel/kaudu.					
Minu laps/lapsed käituvad internetis vabalt ja piiramatult. Mulle tundub, et ta/nad on liiga mures oma veebipopulaarsuse pärast.					

11. Alljärgnevad väited käsitlevad vanemate ja kooli tegevusi küberkiusamise probleemiga tegelemisel. Märkige iga väite puhul kuivõrd Te sellega nõustute. *

Märkige ainult üks ovaal rea kohta.

	Ei nõustu üldse	Ei nõustu	Ei oska öelda	Nõustun	Nõustun täielikult
Küberkiusamine on Eesti koolides probleemiks.					
Minu lapse/laste koolis peaksid olema küberkiusamise ennetamiseks konkreetsed juhised.					
Õpetajad kui küberkiusamise probleemiga tegelevad isikud koolis peaksid kavandama klassis tegevusi küberkiusamise ennetamiseks.					
Lapsevanemad või lapsevanemate ühendused/organisatsioonid peaksid eest vedama tegevusi, mille eesmärgiks on küberkiusamise ennetamine.					
Kool on küberkiusamise ennetamiseks ja sellesse sekkumiseks sobivam institutsioon kui seda on perekond.					
Minu lapse/laste kool peaks küberkiusamise probleemiga tegelemisel võtma ühendust asutustega väljaspool kooli (näiteks politsei, veebipolitsei, psühholoogiga).					
Arvan, et õpilased vajavad küberkiusamise osas rohkem nõustamist.					
Arvan, et pered vajavad küberkiusamise osas rohkem nõustamist.					
Arvan, et õpetajad vajavad küberkiusamise osas rohkem nõustamist.					

12. Alljärgnevalt on esitatud väited vanemliku järelevalve kohta. Märkige iga väite puhul kuivõrd Te sellega nõustute. *

Märkige ainult üks ovaal rea kohta.

	Ei nõustu üldse	Ei nõustu	Ei oska öelda	Nõustun	Nõustun täielikult
Minu laps/lapsed kasutavad liiga palju sotsiaalvõrgustikke.					
Pööran tähelepanu sellele, mida minu laps/lapsed internetis teeb/teevad ja ma räägin temaga/nendega sealsetest suhetest. Lisaks kontrollin oma lapsega/lastega seoses kübermaailmas toimuvat ja sean piire.					
Ma ei pööra tähelepanu sellele, mida minu laps/lapsed internetis teeb/teevad ja ma ei tea, kellega ta/nad seal suhtleb/suhtlevad. Ma ei kontrolli oma lapsi/last seoses kübermaailmas toimuvat ja ei sea piire.					
Minu laps/lapsed käituvad internetis vabalt ja piiramatult. Mulle tundub, et ta/nad on liiga mures oma veebipopulaarsuse pärast.					
Ma ei pööra tähelepanu sellele, mida minu laps/lapsed internetis teeb/teevad ja ma ei tea, kellega ta/nad seal suhtleb/suhtlevad. Küll aga kontrollin oma lapsega seoses kübermaailmas toimuvat ja sean piire (ekraaniaja piiramine ja mängudele loa andmine).					

Pööran tähelepanu sellele, mida minu laps/lapsed internetis teeb/teevad ja ma räägin temaga/nendega sealsetest suhetest. Samas ma ei kontrolli oma lapsega/lastega seoses kübermaailmas toimuvat ja ei sea ka piire.					

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kertu Otto, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose "Küberkiusamise ennetamine: lapsevanemate teadlikkus, pädevused ja vastutus ning nende seosed vanemliku järelevalvega", mille juhendaja on lektor Karin Naruskov, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kertu Otto
11.05.2024